

Висоцький Олександр Анатолійович,

аспірант кафедри культурології

та міжкультурних комунікацій

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

orcid.org/0000-0003-2169-4411

dkr3122.ovysotsky@dakkkim.edu.ua

ЦІННОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ ДИСКУРС

У статті розглянуто теоретико-практичний дискурс розуміння цінностей як детермінант культурного розвитку. Осмислено концепції українських учених щодо ціннісних детермінант у культурі, розкрито наукові підходи до деяких універсалів української культури через аналіз історичної ретроспективи розвитку ідей цінностей вільної особистості, проаналізовано підґрунтя цінностей української культури. Теоретично осмислено поняття «детермінанта» у дискурсі ціннісного підходу, запропоновано авторський підхід до її розуміння.

Наголошено, що проблематика феномену цінностей є темою, яка не втрачає актуальності для теоретичного осмислення, адже усвідомлення людиною місії та візії цінностей постає як джерело мотивації та надихає на громадянсько свідомі рішення та дії. Акцентовано на визначальному значенні місії та візії в розбудові ціннісно орієнтованого культурного простору, культурної практики, івенту тощо. Визначено, що ціннісні детермінанти є важливим культуротворчим, виховним, компенсаторним інструментом у системі забезпечення культурних потреб людини.

Окрему увагу приділено осмисленню виняткового значення ціннісних підходів у культурній розбудові під час російсько-української війни. Акцентовано на важливості врахування суспільно-державних ціннісних детермінант у патріотичному вихованні молоді.

У статті зазначено, що цінності як детермінанти культурного розвитку визначаються як глобальним, так і локальними вимірами та впливами, а тому дослідження в такому аксіологічному розрізі є перспективним для культурологічного знання.

Ключові слова: цінність, детермінанта, ціннісні трансформації, культурна розбудова.

Vysotskyi Oleksandr,

Postgraduate Student of the Department

of Cultural Studies and Intercultural Communications

National Academy of Culture and Arts Management

orcid.org/0000-0003-2169-4411

dkr3122.ovysotsky@dakkkim.edu.ua

VALUES AS DETERMINANTS OF CULTURAL DEVELOPMENT: A THEORETICAL AND PRACTICAL DISCOURSE

The article presents the theoretical and practical discourse of understanding values as determinants of cultural development. The author comprehends the concepts of Ukrainian scholars regarding value determinants in culture, reveals scientific approaches to selected universals of Ukrainian culture through the analysis of the historical retrospective of the development of ideas of the values of a free personality, and analyses the fundamentals of the values of Ukrainian culture. The article theoretically interprets the concept of “determinant” in the discourse of the value approach and offers the author’s approach to its understanding.

The emphasis is placed on the fact that the issue of the phenomenon of values is a topic that remains relevant for theoretical understanding, since a person’s awareness of the mission and vision of values appears as a source of motivation and inspires civic-minded decisions and actions. The author underlines the crucial importance of the mission and vision in the development of a value-oriented cultural space, cultural practice, event, among others. The article determines that value determinants are an important cultural, educational, and compensatory tool in the system of meeting human cultural needs.

Special attention is paid to understanding the exceptional importance of value-based approaches in cultural development during the Russian-Ukrainian war. The author emphasizes the importance of taking into account the socio-state value determinants in the patriotic education of youth.

The article demonstrates that values as determinants of cultural development are determined by both global and local dimensions and influences, and therefore research in this axiological context is promising for cultural knowledge.

Key words: value, determinant, value transformations, cultural development.

Постановка проблеми та її актуальність.

Цінності як важливі характеристики обраних людиною дій є темою, яка не втрачає актуальності для теоретичного осмислення, адже дотримання цінностей як моральних приписів спонукає людину до оцінки реального буття й орієнтацій у сьогоденні. Усвідомлення місії та візії цінностей дає змогу людині сформуванати в собі високоціннісні якості, стати джерелом мотивації, надихати на громадянсько свідомі рішення та дії.

Особливої теоретичної актуальності набуває осмислення феномену поняття «цінність» як детермінанти культурного розвитку, оскільки ціннісно орієнтований культурний простір, практика, івент є важливим культуротворчим, виховним, компенсаторним інструментом у системі забезпечення культурних потреб людини.

Виняткового значення проблематика ціннісних підходів у культурній розбудові набуває під час російсько-української війни. Саме зараз на часі активізувати вивчення феномену суспільно-державних цінностей, які є визначальними для української реальності і які характеризуються різними впливовими культурними практиками та їх ціннісно орієнтованою результативністю.

Цінності як детермінанти культурного розвитку визначаються як глобальним, так і локальними вимірами та впливами, а тому дослідження в такому аксіологічному розрізі є перспективним для культурологічного знання.

Аналіз досліджень і публікацій. В основі праці покладені міждисциплінарні дослідження українських учених, об'єктом яких є феномен поняття «цінність», виокремлення ціннісних детермінант крізь призму культурного становлення та розбудови.

Мета статті – дослідити основні ціннісні детермінанти, вітчизняні теоретичні концепції до їх осмислення, які є визначальними для культурного розвитку з погляду індивідуального та суспільних впливів.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до культурологічного осмислення феномену,

змісту цінностей як детермінанти культурного розвитку, акцентуємо на концептуальних підходах щодо розуміння підґрунтя цінностей у культурі та феномені змісту поняття «детермінанта». Конкретизація поняття дасть змогу визначити наукову новизну дослідження, окреслити подальші дослідницькі перспективи за темою.

Українські вчені активно досліджують проблематику цінностей української культури. Осмислюючи деякі універсали української культури та аналізуючи історичну ретроспективу розвитку ідей цінностей вільної особистості, відомий філософ Сергій Кримський наголошує на важливості розгляду потенцій національного менталітету у висвітленні універсальної проблематики гуманістичних цінностей. Учений зазначає, що саме засвоєння загальнолюдських цінностей і характеризує магістраль національного розвитку, а кульмінація національних проблем спричиняє люмінацію універсальних цінностей (Кримський, 2000, с. 15).

До осмислення джерел цінностей української культури звертається вчена Оксана Ременець, яка визначає такі цінності, як індивідуалізм, світоглядна толерантність, кордоцентризм. Науковиця наголошує на характерних особливостях світоглядно-ціннісної свідомості української культури, винятковим для українців є «коріння морального життя, «серця» як метафори інтимних глибин душі». Осмислюючи цінності української культури, дослідниця дійшла висновків про активні трансформаційні процеси ціннісної парадигми, де «попередня система цінностей витісняється з масової свідомості, а нова ще не сформована; невиразними є найближчі аксіологічні орієнтири» (Ременець, 2013, с. 115).

Учена Ольга Копієвська осмислює проблематику концептуалізації ментальності в культурі та наголошує на визначальній місії ціннісного підходу у процесах культурного пізнання. Дослідниця вважає, що результати пізнання

світу культури відображаються та закріплюються у вигляді ціннісних орієнтирів, типів поведінки та культурної комунікації. Такий підхід систематизації знань задає парадигму бачення культурної картини світу на визначеному етапі культурно-історичного розвитку з ознаками ціннісної пріоритетності. Учена наголошує, що культурна картина світу взаємодіє зі світоглядними ціннісними пріоритетами, які утворюють фундамент для розвитку культури (Копієвська, 2012, с. 186).

До теоретичного осмислення поняття «детермінанта» у дискурсі ціннісного підходу звертається український науковець Юрій Шайгородський. Учений розглядає цінності як детермінанти суспільного розвитку та наголошує на тому, що проблематика дослідницьких позицій і розвідок актуалізує не лише питання ціннісних настанов, ідеалів, життєвих цілей тощо, а й науковий інтерес з вивчення мотивів, волевиявлення, глибинності підсвідомості, афектів і їх взаємодії. Науковець наголошує, що саме такий підхід зумовив появу нових наукових концепцій і напрямів (Шайгородський, 2012, с. 222).

Учений Ігор Гоян розглядає цінність як детермінанту моральної активності особистості та зазначає, що «традиційно в ролі детермінант моральної активності особистості виступали окремі компоненти її структури, серед яких цінності, цілі, ідеали, образ «Я», самооцінка» (Гоян, 2002, с. 58). Науковець наголошує, що пріоритетність цінностей залежить від способу життя, діяльності людини, моральних настанов, релігійної належності, впливу мистецтва тощо.

Особливу увагу дослідники приділили теоретичному осмисленню ціннісних детермінант за соціально-віковими характеристиками. Так, учена Наталія Павлик у результаті проведеного аналізу ціннісних детермінант особистісного становлення молоді в умовах сучасної вітчизняної культури наголошує на відсутності чіткої системи моральних ідеалів і деякому ціннісному хаосу вітчизняної культури. Науковиця дійшла висновків про визначальну роль і значення зрілої системи ціннісних орієнтацій у становленні молоді, де домінують морально-духовні цінності, творча та комунікативна спроможність. Учена акцентує, що «несформованість або порушення ієрархії системи ціннісних орієнтацій значно впливає на процес

невротизації як деструктивного розвитку особистості» (Павлик, 2003, с. 6).

Отже, осмислення ціннісних детермінант з різних наукових інтересів і предметності дає можливість розширити феноменологічний підхід до їх розуміння. У дослідженні ціннісних детермінант у культурному розвитку ми дотримуємось авторського підходу до їх визначення. Ціннісні детермінанти розглядаємо як «визначальну причину, яка приваблює учасника культурного процесу, мотивує його до участі у споживанні культурного продукту за мірою власної потреби, привабливості й осмисленої пріоритетності, її результативності». Водночас ми наголошуємо, що на будь-якому етапному процесі культурної розбудови (культурної політики, культурної стратегії, культурної практики) має бути чітко сформульована ціннісна місія, візія та цілі. Відсутність чітко визначених ціннісних детермінант у культурній розбудові призводить до деформації цінностей і культурного простору.

Процеси деформації цінностей досить активні й потребують детального осмислення та практичних рекомендацій щодо їх виявлення та запобігання таким. Особливої ваги набуває проблема деформації ціннісних орієнтацій інтернет-залежних. Українська вчена Ольга Максим, яка досліджує особистісні психологічні деформації підлітків від інтернет-залежності, слушно наголошує на факті низького відчуття наповненості життя та задоволеності в підлітків, які є інтернет-залежними. У цій віковій групі відчувають наявність ціннісних суперечностей, а саме уявлення про себе як про сильну особистість і делегування відповідальності за власні досягнення, комунікацію з явними нестабільними емоційними проявами, неадекватною поведінкою – усе це руйнує цінності (Максим, 2019, с. 113).

Негативний вплив віртуальної реальності на деформацію абсолютних цінностей підлітків і не тільки залишається беззаперечним фактом, адже пропозиційний ряд віртуальних практик масового характеру спрямований на руйнування цінностей. Саме тому ми актуалізуємо питання активного включення молоді в конструктивну культурну розбудову через їх реальну (тілесну) участь у ціннісно орієнтованих культурних практиках. І це є першочерговим професійним завданням для виробників культурних практик.

Перед професійною спільнотою постають виклики щодо фахового розуміння глобальних ціннісних трансформацій, які деформують локальні культурні цінності. Аналізуючи модель ціннісних трансформацій у культурі, учена Ольга Копієвська наголошує на тому, що саме «глобальний перегляд соціокультурної ідентифікації людини завжди призводив до зміни світогляду, зокрема системи цінностей. Стосовно культури особистості можна сказати, що цінністю є те, без чого існування цієї особистості повністю або частково втрачає сенс. Будь-яка система цінностей динамічна та рухома: вона трансформується в часі з віком, зміною життєвих обставин тощо» (Копієвська, 2018, с. 106). Отже, розуміння швидкоплинних трансформацій у культурі є тією ціннісною детермінантою, яка зумовлює знецінення свого унікального та традиційного.

Особливої теоретико-практичної актуалізації набувають ціннісні детермінанти

в культурній розбудові під час російсько-української війни. Народження нового архетипу українця – українця-воїна, українця-героя – спричинило трансформацію ціннісних детермінант. Такі суспільно-державні цінності, як соборність, самоідентифікація, воля та гідність стають ключовими в житті українців. Особливого значення зазначені вище цінності набувають у системі патріотичного виховання молоді.

У такому теоретико-практичному дискурсі варто наголосити на наукових дослідженнях молодих українських культурологів. Так, Ольга Засядьвовк, яка вивчає культуротворчу місію івент-практик в Україні, пропонує авторський підхід до картування івентів у дискурсі ціннісно-сміслових орієнтацій у проєкції культуротворчої місії молодіжної політики (рис. 1).

Розроблені дослідницею картування івентів спрямовані на формування в молоді ціннісних орієнтирів і є тією детермінантою, яка дасть

Приклад. картування соціального івенту для молоді «Сила в тобі». Культуротворча місія – об'єднати молодіжних лідерів задля популяризації соборності, як суспільно-державної (національної) цінності.

Приклад. картування соціального ціннісно-сміислової орієнтації івенту спрямованого на розуміння особливого значення поняття «воля». Культуротворча місія івенту полягає у набутті знань про волю, як виняткову цінність українців.

Приклад. картування соціального ціннісно-сміислової орієнтації івенту спрямованого формування відчуття самобутності. Культуротворча місія івенту полягає у набутті ідентифікації себе, як українця, через систему знань та творчих ініціатив.

Приклад. картування вуличного івенту спрямованого на відчуття гідності, як суспільно-державної (національної) цінності). Культуротворча місія івенту полягає у формуванні відчуття національної гідності у молодого покоління.

Рис. 1. картування івентів у дискурсі ціннісно-сміслових орієнтацій у проєкції культуротворчої місії молодіжної політики

Джерело: Засядьвовк, 2023, с. 156–169

змогу формувати культурний простір із ціннісним змістом.

Висновки. Отже, теоретико-практичне дослідження цінності як детермінанти культурного розвитку дає можливість констатувати активну культурологічну зацікавленість науковців. Філософи, культурологи, педагоги, психологи однакові у ствердженні винятковості ціннісного підходу у становленні громадянсько свідомої особистості, пріоритетність у цьому становленні надано культурним практикам.

Ціннісні детермінанти можна розглядати як визначальну причину, що приваблює учасників культурного процесу, мотивує їх до споживання культурних практик і участі в культурній розбудові. Ціннісні детермінанти визначаються бажанням, інтересами, мірою власної потреби, привабливістю, осмисленою пріоритетністю та громадянською позицією. Відсутність чітко визначених ціннісних детермінант у культурній розбудові призводить до деформації цінностей і культурного простору.

Список використаних джерел:

1. Гоян, І. М. (2002). Цінність як детермінанта моральної активності особистості. *Філософія, соціологія, психологія* : збірник наукових праць. Івано-Франківськ : Плай, Вип. 7, ч. 1. С. 53–60.
2. Засядьвовк, О. А. (2023). Культуротворча місія івент-практик в Україні : дис. ... докт. філософ. : 034 – Культурологія. Київ : НАКККіМ, 211 с.
3. Копієвська, О. Р. (2012). Концептуалізація ментальності в культурі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : науковий журнал. Київ : Міленіум, № 1. С. 182–186.
4. Копієвська, О. Р. (2018). Трансформаційні процеси в культурних практиках України: глобальний, глокальний контекст та локальні особливості (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... докт. культурол. : 26.00.06. Київ, 487 с.
5. Кримський, С. Б. (2000). Деякі універсалії української культури. *Магістеріум*. Вип. 5 : Культурологія / упоряд. О.І. Погорілий ; Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ : Стило, С. 12–15.
6. Максим, О. В. (2019). Деформація ціннісних орієнтацій інтернет-залежних підлітків. *Актуальні проблеми психології*. 14 (1), 102–119.
7. Павлик, Н. В. (2003). Ціннісні детермінанти особистісного становлення молоді в умовах сучасної вітчизняної культури. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 5 (5), 223–226.
8. Ременець, О. В. (2013). Витоки цінностей української культури. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2, 112–115.
9. Шайгородський, Ю. Ж. (2012). Цінності як детермінанти суспільного розвитку. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Вип. 26. С. 219–228.

References:

1. Hoian, I. M. (2002). Tsinnist yak determinanta moralnoi aktyvnosti osobystosti [Value as a determinant of moral activity of the individual]. *Filosofia, sotsiologhii, psykholohiia: zbirnyk naukovykh prats* [Philosophy, sociology, psychology: a collection of scientific papers]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
2. Zasiadovok, O. A. (2023). *Kulturotvorcha misiia ivent-praktyk v Ukraini* [The cultural mission of event practitioners in Ukraine]. (Dissertation for the degree of doctor of philosophy in cultural studies). National Academy of Managers of Culture and Arts. Kyiv [in Ukrainian].
3. Kopievska, O. R. (2012). Kontseptualizatsiia mentalnosti v kulturi [Conceptualization of mentality in culture]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv* [National Academy of Managers of Culture and Arts]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Kopievska, O. R. (2018). *Transformatsiini protsesy v kulturnykh praktykakh Ukrainy: hlobalnyi, hlokalnyi kontekst ta lokalni osoblyvosti (kinets KhKh – pochatok KhKhI st.)* [Transformational processes in cultural practices of Ukraine: global, glocal context and local features (end of the 20th – beginning of the 21st century)]. (Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Cultural Studies). National Academy of Managers of Culture and Arts. Kyiv [in Ukrainian].
5. Krymskyi, S. B. (2000). Deiaki universalii ukrainskoi kultury [Some universals of Ukrainian culture]. *Magisterium* [Magisterium]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Maksym, O. V. (2019). Deformatsiia tsinnisnykh oriientatsii internet-zaleznykh pidlitkiv [Deformation of value orientations of Internet-addicted teenagers]. *Aktualni problemy psykholohii* [Actual problems of psychology]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Pavlyk, N. V. (2003). Tsinnisni determinanty osobystisnoho stanovlennia molodi v umovakh suchasnoi vitchyznia-noi kultury [Value determinants of personal development of youth in the conditions of modern national culture]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii* [Problems of general and pedagogical psychology]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Remenets, O. V. (2013). Vytoky tsinnosti ukrainskoi kultury [Origins of values of Ukrainian culture]. *Visnyk Nacionalnoho aviatsiinoho universytetu. Filosofiia. Kulturolohiia* [Bulletin of the National Aviation University. Philosophy. Culturology]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Shaihorodskiy, Yu. (2012). Tsinnosti yak determinanty suspilnoho rozvytku [Values as determinants of social development]. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei* [Modern Ukrainian politics. Politicians and political scientists about her]. Kyiv [in Ukrainian].